

AMERIKA

Ameriko delimo na dva dela, na Severno (ZDA, Kanada, Grenlandija) ali **Angloameriko** (zaradi še vedno prevladujočega vpliva potomcev anglosaških priseljencev) in na **Latinsko Ameriko** (v večini sta ga osvojili in kolonizirali Španija in Portugalska z jezikoma latinskega izvora). Angloamerika postaja sporen izraz, saj ni povsod uradni jezik angleščina in je v ZDA vedno več špansko govorečih preb.

KOLUMBOVO ODKRITJE AMERIKE

Krištof Kolumb je l. 1492 pristal na otokih S Amerike, za katere je mislil, da so del Indije, čeprav ni bilo sledu o tamkajšnjih bogastvih.

Pomen za Evropejce: odkritje Novega sveta in prodor evropske kulture in civilizacije v neodkriti del sveta

Pomen za Latinoameričane: prodor španskih konkvistadorjev → uničenje staroselcev in njihovo podjarmljanje

Posledice odkritja novega sveta:

- **demografska katastrofa** indijanskega prebivalstva (v 150 l. → iz 50 na 5 milijonov, predvsem zaradi neodpornosti na evropske bolezni)
- španske spremembe v **naselbinskem sistemu**, da bi uporabljali isti način javne uprave, kot so ga bili vajeni iz Evrope (plaza s cerkvijo, uradi, trgovinami in stanovanjskimi stavbami okoli v obliki šahovnice)
- **izmenjava kulturnih rastlin** (iz Evrope: govedo, ovce, konji, riž, banane, sladk. trs, jabolka, pšenica, v Evropo: koruza, krompir, paradižnik, ananas, tobak)
- sprememba načina dotedanje kmetijske proizvodnje → okoljski problemi
- **kolonialno gospodarstvo** (izvažali so le polizdelke in surovine, končne izdelke pa so delali izven Latinske Amerike; tja je šel tudi dobiček)

LATINSKA AMERIKA

Latinsko Ameriko delimo na **Južno** in **Srednjo Ameriko**. To delitev pa družbenogeografski procesi prehitevajo. Tudi Severnoameriški sporazum o proti trgovini (North American Free Trade Association, **NAFTA**), ki povezuje Ameriko, Kanado in Mehiko.

PREBIVALSTVO – barva kože naj tu ne bi bila pomembna, vendar so Indijanci in črnci kljub vsemu nižje na družbeni lestvici (kot mestici in belci, ki vodijo politiko in gospodarstvo)

Kjer je bilo indijansko prebivalstvo redko naseljeno in brez lastne države, so se naselili Azijci, Afričani in Evropejci.

- belci (Argentina, Urugvaj, jug Brazilije)
- kreoli (potomci evropskih (španskih) priseljencev, rojeni v Latinski Ameriki)
- črnski sužnji (od l. 1500 – l. 1800 so jih pripeljali na plantaže Karibskega otočja in J ameriškega obalnega pasu 10 milijonov)
- Indijanci (le še v andskih državah in v Srednji Ameriki)
- azijski priseljenci
- rasni mešanci: mestici (belci in Indijanci): Mehika, Medmorska Amerika, južna Amerika; mulati (belci in črnci); zambi (Indijanci in črnci)

JEZIK: prevladujeta španščina in portugalščina (Brazilija), tudi francoščina (Francoska Gvajani) in nizozemščina (Surinam).

kreolski jeziki = popačene in poenostavljene oblike jezikov nekdanjih ev. kolonialnih gospodarjev

VERA: večina prebivalstva je katoliškega, širi se tudi protestantska vera

GOSPODARSTVO

20% bogatega belega prebivalstva ima v lasti 80% vsega bogastva in gospodarsko in politično prevladuje nad revnim, rasno obarvanim prebivalstvom, katerih 20% ima v lasti le 2% vsega bogastva.

Latinska Amerika ima veliko naravnega bogastva, vendar je večina prebivalstva revnega. Razlog je, da gospodarstvo še vedno temelji na kmetijstvu in izkoriščanju rud in energijskih virov, kar je dediščina kolonializma.

3 faze gospodarskega razvoja:

- **1 faza**
 - prevladuje **hacienda** = veliko posestvo z delom brezpravnih kmetijskih delavcev
 - **plantaže** = namenjene izvozu (usmeritev le v en pridelek)
 - **rudarstvo** = izvoz rud v nepredelani obliki → ni razvoja (se ne vlaga v lokalno gospodarstvo)

▪ 2 faza

- zaradi nezadovoljstva se oblikujejo **gibanja za razporeditev bogastva med vse** (predvsem Argentina in Mehika)
- ustanavljajo lastno industrijo, uvoženim izdelkom pa postavijo visoke carine
- l. 1960 se pojavijo **revolucionarna gibanja** (Kuba, Nikaragba), ki pa so jih zatrli s silo → državni udari, gverile, revolucije

▪ 3 faza

- avtoritarne elite so želele **legitimizirati svojo oblast z ustvarjanje večje gospodarske rasti** → najemanje posojil → dolžniška kriza

Znotraj latinskoameriških države se je pojavilo gospodarsko povezovanje in ustanavljanje skupnosti za prosto trgovino (kot npr. EU).

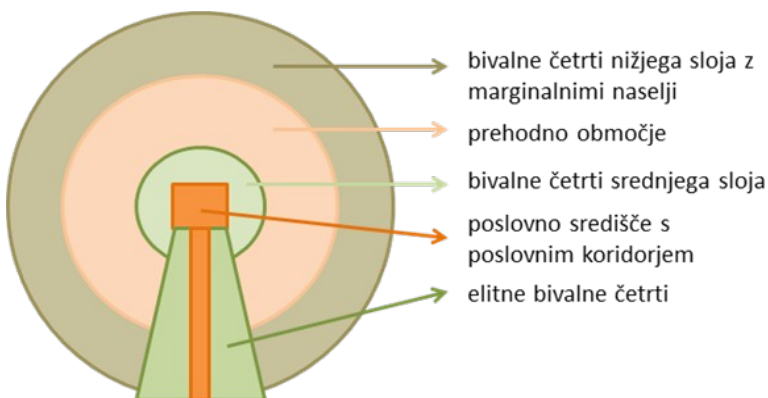
- Veliko uspehov danes kaže skupnost Mercosur, v katero sta vključeni Brazilija in Argentina in njune manjše sosede.
- NAFTA: Mehika, ZDA, Kanada
- FTAA (Free Trade Area of Americans) → ustanovitev enotnega Prostotrgovinska območja Amerike, ki bi vključevalo celotno Ameriko in združevalo tržišče z več kot 800 milijoni potrošnikov

DROGE IN KRIMINAL

Latinska Amerika je bila politično nestabilna, zato so se razvijala revolucionarna gibanja, ki jih je podpirala tudi Sovjetska zveza, v času hladne vojne. Latinska Amerika je glavni vir kokaina, heroina in drugih drog (s tiho asistenco lokalne policije pošiljajo droge na severnoameriško tržišče). Velike socialne razlike in zgostitev prebivalstva vodijo v kriminal.

POSELITEV IN SELITVE

Prebivalstvo **beži iz podeželja v mesta**, kjer jih živi že 70%. Večinoma so selitve preusmerjene le v eno ali dve veliki mesti ali metropoli (državne prestolnice → gospodarsko napredne, okolica mest in podeželja nazadujejo). **Naravni prirast je v mestih večji** (v nasprotju s svetom), saj mladi izhod iz revščine vidijo le v selitvi v urbana območja. Večina priseljencev je neizobraženih in revnih, zato nastajajo barakarska marginalna naselja (nadzorujejo jih rivalske kriminalne združbe) → v Braziliji so to **favele**.

Model latinskoameriškega mesta

1) SREDNJA AMERIKA

Je prehodno območje med Severno in Južno Ameriko. Sestavljajo jo **Mehika, Medmorska Amerika** in **Karibski otoki** (Veliki in Mali Antili ter Bahamski otoki). Otoki so vulkanskega in koralnega izvora.

Tu potekata dve gorski verigi Sierra Madre (vzhodna in zahodna) z vmesno Mehiško planoto/višavjem. Prečno čez Mehiko poteka osrednji vulkanski hrbet (z vulkanom Popocatepetl). Kopno zavije vzhodno in se zoži na 70km, kjer so zgradili Panamski prekop.

Medmorska Amerika in Karibsko otočje sta precej gorati območji.

Srednja Amerika je območje vulkanov in potresov, zaradi stikov litosferskih plošč. Na stikih lit. plošč sta tudi **območji subdukcije** (podrivanje Karibske plošče pod Severno- in Južnoameriško → Mali Antili; podrivanje plošče Kokos pod Severnoameriško in Karibsko ploščo).

SREDNJEAMERIŠKO PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Celotna Srednja Amerika, razen S Mehike, leži v tropskem pasu. Na rastlinstvo in podnebje pa vplivajo različni podnebni dejavniki (pasati, relief in nadmorska višina).

Topel Karibski tok teče v Mehiški zaliv z JV iz Atlantika, nato pa ko se dodatno segreje nadaljuje pot v Evropo (preimenuje se v Zalivski tok).

Severovzhodni pasati pihajo iz Atlantika prek Karibskih otokov in Karibskega morja proti gorskim pregradam v Medmorski Ameriki in Mehiki. Nad toplim morjem se navlažijo in, ko naletijo na orografske ovire na privetnih straneh, posledično sledijo močne padavine. Podnebje tukaj ima značilnosti ekvatorialnega podnebja s tropskim deževnim gozdom. Na zavetnih straneh Karibskih otokov pa je malo padavin, zato je tu savansko rastje in tropsko oz. subtropsko polsuho in suho podnebje. (najbolj puščavska je SZ Mehika)

Nadmorska višina je tudi pomemben dejavnik. Ker je na najmanjših nad.v. prevroče in prevlažno, so se prebivalci naselili nekoliko višje.

↑	<u>tierra helada</u> mrzla dežela	3600-4500m (do snežne meje)	redko poseljenja ali neposeljena grmovno ali gorsko travniško rastlinstvo – ni poljedelstva, le ekstenzivna živinoreja
	<u>tierra fria</u> hladna dežela	1800-3600m (do zgornje gozdne meje)	poselitev je dokaj gosta; tudi prestolnice (Mehika, Ekvador) svetli mešani gozdovi, grmičasto, travniško rastlinstvo s pašniki pšenica, koruza, ječmen, fižol, krompir (sadje, zelenjava iz Evrope) + govedoreja in ovčereja
	<u>teirra templada</u> zmerna dežela	900-1800m	dobro naseljeno (indijansko in evropsko prebivalstvo) tropski dež. gozd (namočeno) ali savansko rastje (sušno) kavovec, koruza, pšenica, buče, fižol, zelenjava
↓	<u>tierra caliente</u> vroča dežela	0-900m	priobalna nižavja, nižji deli gorskih območij vroče in vlažno podnebje → redka poselitev, tropski deževni gozd, savansko rastlinstvo kakavovec, banane, slad. trs, ananas

HURIKANI – tropski cikloni v Srednji Ameriki

Nastanejo na območju pasatov v tropskem delu Atlantika severno od ekvatorja (temperatura mora biti +26°C, dovolj globoka voda, pihanje dovolj močnih vetrov → pozno poleti ali pozno jeseni). Potujejo naprej proti zahodu in se krepijo, najmočnejši pa so nad Karibskim otočjem ali nad JV delom ZDA. Ko pa pridejo nad hladnejši ocean ali kopno pa začnejo pojemati.

GOSPODARSTVO SREDNJE AMERIKE

Srednjo Ameriko so želeli kolonizirati Španci, Britanci, Francozi in Nizozemci (katerih vpliv še danes čutimo na Karibskih otokih in njihovih nekdanjih kolonijah). Danes je tu močan vpliv severne sile, ZDA.

Izoblikovali sta se dve dokaj različni kulturno-gospodarski območji:

1) **srednjeameriška celina** (nekdanja azteška država → indijanska dediščina) – večina prebivalstva je mesticev, prevladujoča gospodarska oblika so neučinkovite haciende (celina je bila dolgo izolirana od pomorskih poti), namenjene samooskrbi.

V Medmorski Ameriki ljudje živijo na višjih nadomorskih višinah, zato so tu značilne majhne samooskrbne kmetije, najmanje zemlje in sezonsko delo na plantažah → »**banana države**« = vlaganje kapitala v plantažno gospodarstvo in izgradnja infrastrukture za izvoz teh izdelkov (gospodarsko so medsebojno odvisne)

2) **Karibsko otočje** in obalni pas Medmorske Amerike ob Karibskem morju

To območje je bilo s pomorskimi potmi odprto svetu (→ uvoz afriških sušnjev > rasno mešanje). Prevladovale so plantaže (tržno in izvozno usmerjene > dobiček odteka k tujcem). Veliki Antili: plantaže sladkornega trsa, Mali Antili: plantaže banan.

1980 – masovni turizem: turizem ima tudi negativne posledice (zadožitev držav, zaradi urejanja infrastrukture, nezadovoljstvo lokalnega prebivalstva, okrnjenost naravnega okolja)

MEHIKA

razvijanje industrije → čezmerna rast prestolnice, zapostavljanje podeželja (na severu) → program industrializacije severa → industrijski obrati/**maquiladoras**

Tuja podjetja preko meje prepeljejo stroje, surovine in polizdelke brez carinskih dajatev, ki jih nato mehiški delavci sestavijo v končne izdelke in jih 80% tudi izvozijo v ZDA in ostale države.

Američani+: zemljišča in delovna sila cenejša, malo davkov, ni carin, stroški manjši

Američani -: ameriška delovna sila je izgubila delovna mesta

Mehika+: več delovnih mest, več znanja in tehnologije

Mehika -: življenje v slabih razmerah (zaradi velikega št. delavcev) → marginalna naselja, ogroženo okolje, tuja podjetja plačujejo malo davkov (denar gre v prestolnico, le delno se vrača sem), maquiladore se ne povezujejo z preostalim mehiškim gospodarstvom

CIUDAD DE MEXICO

Nastanek: na azteški prestolnici, ki so jo porušili in tu postavili današnji osrednji trg prestolnice (na dvignjeno območje so se naselili premožnejši → odtekanje odplak); kasneje so osušili še severni in vzhodni del jezera, kjer danes živijo revnejši sloji v barakarskih naseljih

- rast mesta: velika centraliziranost države, ki je razvoj usmerila v metropolo → priseljevanje (danes predvsem visok naravni prirast)
- mestni problemi: visoka gostota prebivalstva, siva ekonomija (ulično prodajanja izdelkov), kriminal, onesnaženost (prašni delci > blatna brozga)
- **onesnaženost zraka**: zaradi nad.v. je $\frac{1}{4}$ zraka manj, zaradi dolinske lege pa je 200dni v letu toplotni obrat

2) JUŽNA AMERIKA

Južno Ameriko sestavljajo **Andi** na zahodu (Južnoameriške Kordiljere iz alpidске orogeneze), **višavja** na vzhodu (Brazilsko in Gvajansko iz predkambrija) in **vmesna nižavja** (Amazonsko – Amazonka, Orinoško – reka Orinoco, Laplatsko – reki Paragvaj in Parana, ki se deli na Gran Chaco in Pampe).

PODNEBNI PASOVI na katere vpliva geografska širina (razpotegnjenost celine čez različne toplotne pasove), gorska veriga Andov, vetrovi z oceanov, morski tokovi

Severna polovica celine je v tropskem pasu, jug prehaja v subtropskega, zožani del pa je v zmerno-toplem.

namočena območja:

- Amazonsko nižavje: stalno območje ekvatorialnega nizkega pritiska
- obalni del Brazilije: JV vetrovi iz Atlantika udarijo ob gorsko pregrado Brazilskega višavja
- južna obala Čila: stalni Z vetrovi ob 50. vzporedniku trčijo ob Ande

območja z malo padavinami:

- puščavski obalni pas v Čilu in Peruju: hladni Perujski tok (puščava **Atakama** = Namib v Afriki)
- območja na zavetrni strani Andov na jugu celine

ekvatorialno podnebje s tropskim deževnim gozdom: severni del celine (Amazonsko nižavje)

savansko podnebje s savanskim rastjem: Orinoško nižavje in Brazilsko višavje (ob obalah Brazilije je tropski deževni gozd, ki se proti JZ nadaljuje v vlažni subtropski gozd → JV vetrovi)

tropsko in subtropsko suho in polsuho podnebje s polpuščavo in puščavo: obalni pas Peruja in severni Čile

sredozemsko podnebje z mediteranskim rastjem: srednji Čile

oceansko podnebje z bujnimi gozdovi (zaradi veliko padavin): južni Čile

gorsko podnebje z gorskim rastjem: Andi

območje bujne visokotravne stepe: Pampe (→ intenzivna kmetijska pokrajina)

območje nizkotravne stepe in polpuščava: zahodno in južno od Pamp (vzhodna Patagonija)

REGIONALNA DELITEV JEŽNE AMERIKE

države se razlikujejo po velikosti, rasni in kulturni dediščini, naravnih virih, današnji gospodarski razvitosti

Karibska Južna Amerika: Kolumbija, Venezuela in tri Gvajane (britan. = Gvajana, nizoz. = Surinam, Franc.)
skupno: obalna lega na severu, razvoj plantažnega gospodarstva z afriško suženjsko silo

Kolumbija in Venezuela sta se preusmerili v druge dejavnosti, tu prevladujejo mestici, medtem ko so Gvajane obdržale plantažno gospodarstvo, kjer prevladujejo potomci priseljencev iz Južne Azije.

Venezuela: bogata država (zaradi črpanja nafte v *Marakaibskem zalivu* → nihanje cen nafte → politična nestabilnost in nemiri), razvoj turizma (posebna infrastruktura ob obalah)

Kolumbija: razdeljena na območja pod nadzorom osrednjih oblasti in uporniških gibanj (proti njim deluje kolumbijska vojska in privatne vojske kokainske mafije)

Andsko-Indijanska Južna Amerika: Ekvador, Peru, Bolivija, tudi Paragvaj (zaradi indijanske kult. dediščine) Polovica prebivalstva je indijanskega rodu. To je najrevnejši del celine. Bogastvo je v večini v rokah belske elite. Med Indijanci je veliko **peonov**, kmetijskih delavcev brez zemlje, ki delajo na veleposestvih.

Tri osnovne pokrajinske enote:

- **Costa** (obalni zahodni pas, gospodarsko dinamičen, Ekvador in Peru)
- **Sierra** (reven pas, poseljen z Indijanci v Andih, med dvema vzporednima gorskima verigama je niz višavij z zgostitvami prebivalstva = Altiplano)
- **Selvas** (Amazonsko nižavje, gozdato, veliko naravnih virov)

PERU

Costa: 1/10 območja > živi 1/2 celotnega prebivalstva; tu leži tudi Lima, glavno mesto; tu je puščavsko podnebje, vendar z namakanjem ustvarjajo kmetijstvo, zaradi hl. Perujskega toka je razširjen ribolov

Sierra: 1/3 območja > vso indijansko prebivalstva; samooskrbno kmetijstvo, peoni na veleposestih; gojijo ovce, lame, alpake; pomembno je rudarstvo

Selvas: 2/3 območja > 1/6 prebivalstva; amazonski del Peruja, ki je doživel destruktiven razvoj (izkoriščanje naravnih virov)

KOKA IN KOKAIN

žvečenje kokinih listov = proti utrujenosti in lakoti

kokin čaj = odpravljanje želodčnih težav

kokain = iz koke, pridelane na ilegalnih nasadih v **Kolumbiji, Peruju in Boliviji** (koko pridelujejo kmetje → vir zaslužka).

Postopek izdelave kokaina:

- 1) proizvodnja kokine paste (z lokalno delovno silo)
- 2) pasta + kemikalije = kokain (posebni ljudje v laboratorijih)
- 3) izvoz kokaina v ZDA

Rešitve: posipanje kemikalij na nasade koke, program »alternativnega razvoja« = revni kmetje bi zaslužek dobili s pomočjo nasadov drugih kultur

Južna Amerika srednjih geografskih širin: Argentina, Urugvaj, Čile

Prevladuje prebivalstvo evropskega porekla (zaradi Evropi podobnih podnebnih razmer). V Čilu so predvsem mestici, Urugvaj in Argentina pa skoraj nimata nebelega prebivalstva.

SLOVENC V ARGENTINI

Argentina je država evropskih priseljencev. Največ je Italijanov, Slovencev pa je 30 000. Izselitveni val se je povečal med svetovnimi vojnami, ko so se izseljevali predvsem Primorci. Ob koncu druge sv. vojne je bil močan val političnih emigrantov, ki so se povezali v zelo trdno skupnost in razvili bogato kulturno in izobraževalno dejavnost.

Brazilijska: Gvajansko višavje, Amazonsko nižavje, Brazilsko višavje

Razdeljena je na 26 zveznih držav, ki jih združimo v pet regij: SV, JV, J, srednji zahod in S.

Prebivalstvo: 1/2 belcev, 1/10 črncev in mulati ter mešanci; 3/4 prebivalstva živi v mestih, od tega 1/3 v favelah
Favele so na strmih pobočjih, saj je mesto utesneno med razčlenjeno obalo in okoliškimi vzpetinami

SV: 1/3 oz. 1/2 vseh revnih Brazilijske – (črnsko, revno, prenaseljeno) območje stare kolonialne naselitve, kamor so Portugalci na plantaže pripeljali črnske sužnje; revščina → ne suša, ampak razdelitev zemlje

JV (gospodarsko najbmočnejša in najbolj dinamična regija) – sprva naselitve zaradi zlata in drugih rud, potem se je razvilo kmetijstvo (kava, pomarančni koncentrat), metalurgija (železova ruda), Sao Paulo (industrija).

J (najpremožnejši del; območje belih priseljencev → hl. podnebje, možnosti za razvoj kmetijstva) – uvedli evropski način kmetovanja

Srednji Z: (savane v notranjosti → prestolnica Brasilia → razvoj gospodarstva na skoraj neposeljenem območju)

S (največja, najhitrejša razvijajoča se regija; brazilski del Amazonije) – l. 1950 so s pomočjo tujega kapitala začeli izvajati velike projekte na področju kmetijstva, rudarstva, energetike. Potem so začeli graditi ceste, hidroelektrarne, rudnike, izkoriščati gozdove. Revni so dobili možnost poceni zemlje, vendar niso bili večji obdelovanja, naseljevali so se na nepredvidena območja → izrinili so Indijance

»**kolonizacija**« - gradnja gl. cest → naselitev priseljencev → ob cesti pridobijo nove poljedelske površine (izsekavanje gozdov) → priseljenci nadomestijo poljedelske kulturne rastline z rastlinami za pašo, zemljišča prodajo revnim → naselijo se drugod, posekajo gozd, ponovitev

SEVERNA AMERIKA

Najstarejši del je **Kanadski ščit** (predkambrij), ki je pod Hudsonovim zalivom. Na vzhodnem delu potekajo **Alapači** (paleozoik, hercinska orogeneza), na zahodu pa je **gorati zahod** (kenozoik, alpidaska orogeneza). Tu je potekala tudi pleistocenska poledenitev, ki je kot v Evropi preoblikovala severni del kontinenta.

od severa proti jugu:

gorati zahod (**Severnoameriške Kordiljere**), **Sierra Nevada**, **Velika kotlina**, **Skalno gorovje**, **Osrednje nižavje**, **Velika jezera** (rečno omrežje Misisipi s Missouri, Reka sv. Lovrenca, reki Kolumbija in Kolorado), **Alapači**.

PODNEBJE

temperature: ♦ jug kontinenta – tople zračne mase Mehškega zaliva

♦ sever kontinenta – mrzle polarne kontinentalne zračne mase

Ker se vse reliefne enote raztegajo v smeri S-J, ni v Osrednjem nižavju nobene ovire, zato tople in hladne mase brez težav »potujejo«.

padavine: ♦ količina se zmanjšuje v smeri V-Z (največ padavine je ob tihoceanski obali na območju stalnih zahodnih vetrov in na JV delu ZDA)

- tihoceanska obala in zahodni vetrovi – vetrovi s Tihega oceana prinašajo vlažen zrak, ki trči ob orografske pregrade in izcedi se velika količina padavin (ovira: Severnoameriške Kordiljere)

- JV del ZDA – tu vplivajo topli vetrovi, ki prinašajo vlažen zrak iznad Mehškega zaliva in Atlantskega oceana (ovira: Alapači → nizki, kar pomeni da padavine segajo tudi v notranost kontinenta)

pomembna ločnica = **mrtva točka** (100. poldnevnik) – zahodno od nje je manj kot 500mm padavin

Tornadi

Tople zračne mase z juga pridejo v stik s hladnimi iz severa, med seboj trčijo in nastanejo nevihte. Nastanejo uničujoči vtrincasti viharji lijakaste oblike (predvsem v topli polovici leta), premera ob 10 do nekaj 100m.

Segajo od tal pa do nevihtnega oblaka nad njimi. Preden tornadi ponehajo prepotujejo določeno pot, medtem pa opustošijo in uničijo vse na svoji poti. Predstavljajo le lokalno nevarnost.

PODNEBNI PASOVI

- podnebje večnega snega in ledu (skrajni sever kontinenta)
- tundrsko podnebje s tundrskim rastjem (S Kanade, Aljaska) – naselja eskimov in črpalcev nafte
- zmerno hladno podnebje z iglastim gozdom (na vzhodu segata iglasti gozd in tudra južneje kot na zahodu)
- kontinentalno vlažno podnebje z nekdanjimi listnatimi in mešanimi gozdovi ter prerijami
- kontinentalno polsuho podnebje z nizkotravno stepo (zahodno od mrtve točke v Osrednje nižavju)
- oceansko podnebje z iglastimi gozdovi (osrednji del tihoceanskega pasu)
- sredozemsko podnebje z mediteranskim rastjem (obala JZ ZDA)
- subtropsko polsuho in suho podnebje s puščavskim rastjem (v zaledju gora proti vzhodu v ZDA)
- subtropsko vlažno podnebje z vlažnimi subtropskimi gozdovi (JV del ZDA)

NASELITEV SEVERNE AMERIKE

Indijanci in Eskimi so jo poselili v času **zadnje ledene dobe**, ko je bila gladina morja nižja in so lahko po kopnem prišli iz **Sibirije**. Množično so se v glavnem priseljevali Evropejci (sprva anglosaški priseljenci). V Ameriki se poznajo posledice teh priseljencev, sploh v jeziku in kulturi, Kanadi pa je uspelo obdržati jezikovno samostojnost še danes (francoščina – Quebec).

1. val, 17. stoletje – Angleži so ustanovili svoje kolonije na atlantski obali (šli proti zahodu in izrinili Indijance na sušni in gorat zahod; na sam zahod so prišli šele v 19. stoletju).

na JV so začeli ustvarjati plantaže tobaka in bombaža → črnski sužnji → razseljevali so se povsod

19. stoletje – največ priseljencev je iz Irske, VB in Nemčije, tudi J in V Evrope; po 2. sv. vojni so začeli prevladovati neevropski priseljenci (danes: 50% Lat. Amerika, 30% Azija).

Azijci se najselačujejo predvsem na tihoceanski pas, priseljenci iz Latinske Amerike pa na jugozahod → **omejitvena politika**

ILEGALNO PRISELJEVANJE MEHIČANOV V ZDA

Za ameriško državljanstvo so lahko zaprosili tisti, ki so zadnjih 5 let že bivali v ZDA in pa sezonski kmetijski delavci. Odziv ljudi je bil pod pričakovanji (le okoli 3 milijoni ljudi).

AMERIŠKI STAROSELCI

Prvotni Američani oz. ameriški staroselci so **Indijanci in Eskimi**. Ker so si evropski priseljenci prisvajali indijanska zemljišča, je ameriška vlada ustanovila posebne **rezervate** za Indijance (danes 4% ZDA).

Večina jih je na goratih, sušnih območjih, ki so nezanimiva za belce in imajo slabe možnosti za gospodarski razvoj (tu jih živi 1/3, ostali pa v revnih mestnih četrtih).

Imajo dve možnosti: ostanejo v revščini s svojo družino in skupnostjo v rezervatih ali pa si poiščejo novo življenje v novem okolju in izgubijo stik s tradicijo in naletijo na predsodke.

AMERIKA IN KULTURNI MOZAIK

Amerikanizacija = proces, pri katerem priseljenci postanejo pravi Američani (Kanada: priseljence spodbujali, da so obdržali svojo kulturo → etnične skupnosti živijo bolj povezano znotraj svojih skupnosti).

»**talilni lonec**« = proces ZDA, pri katerem so želeli iz številnih narodov ustvariti povsem novo homogeno ameriško nacijo → glavna vrednota: **ameriški način življenja**

- **ameriški črnci** (»afriški Američani«) – iz plantažniškega jugovzhoda v industrijska središča na severovzhodu (postali industrijski delavci); niso homogena skupnost
- **špansko govoreči Američani** (iz Latinske Amerike) – niso homogena skupnost; iz Karibskega otočja na V del ZDA in iz Mehike na JZ
- **azijski Američani** – najmanj homogena skupnost; iz Azije v mesta ob tihoocenskem obalnem pasu

Kako zmanjšati razlike med etničnimi skupnostmi?

- »**pozitivna diskriminacija**« nebelega prebivalstva: določanje kvot pri vpisu na državne univerze (vpisan le tolikšen odstotek belcev, kolikšen je pri celotnem prebivalstvu)

»**kulturni mozaik**« = pluralistična oz. multikulturna Amerika = vse etnične skupnosti so popolnoma vključene v družbo, vsaka pa ohranja svojo identiteto

AMERIŠKO MESTO

poslovno središče/downtown, notranji del mesta (rasna geta in slumi), predmestja/območja suburbanizacije, sometja/megalopolis

POSELITVENE RAZMERE V ZDA IN KANADI

1. zgostitev prebivalstva: območje **megalopolisa** in severno od Velikih jezer v **JV Kanadi**

2. zgostitev prebivalstva: **tihoocenski obalni pas**

Ameriški način življenja in mobilnost: poudarja individualnost posameznika (na prvem mestu kariera); ameriška mesta so si zelo podobna, zato ko potujemo nimamo občutka velikih sprememb in novega okolja

AMERIŠKO KMETIJSTVO

Vojna za neodvisnost se je končala l. 1783 (priliv kapitala: davki, carine, ZEMLJA!)

Delitev zemlje (v obliki šahovnice): kvadrat/»**township**« (6x6 milj) → 36 **sekcij** (1x1 milja; na eno so postavili središčno naselje s šolo, banko, cerkvijo, salonom,... ostale pa so prodali priseljencem)

KMETIJSKI PASOVI

Mlečni pas (J od Velikih jezer, megalopolis ob atlantski obali) – vsakodnevna oskrba z mlekom in mlečnimi izdelki, siromašna prst; majhne farme

Koruzni pas (J in JZ od mlečnega) – jedrno območje ameriškega kmetijstva; silažna koruza je bila osnova za razvoj mesne govedoreje in prašičereje; nekoliko večje farme

Pšenični pas (v bolj sušnih območjih proti JZ in SZ) – rodovitne črne preprijske prsti in redkejša poselitev, monokulturna pridelava pšenice; večje farme

Bombažni pas (JV ZDA) – bombaž so naddomestile krmne rastline za govedorejo, pridelavo bombaža pa so preselili na namakalna območja na zahodu; danes je tu razširjeno perutninarstvo, vzreja in predelava

Pas ekstenzivne pašne živinoreje, tudi **pas namakalnih kulturnih rastlin** (zahodno od mrtve točke, celoten ameriški zahod) – skromno travniško rastlinstvo; danes tudi namakalni sistemi; največje farme

Pasova subtropskih kulturnih rastlin (obalna območja v Kaliforniji, ob Mehikiškem zalivu in Floridi) – subtropsko sadje, agrumi, zelenjava, riž, cvetje (v steklenjakih) → pomembni namakalni sistemi

TRI AGRARNE REVOLUCIJE (zmanjšanje kmečkega prebivalstva)

1. (po 1920) – mehanizacija kmetijstva
2. (l. 1930) – uvajanje in razvoj hibridnih vrst
3. (po 1960) – vedno manj farm (povečanje velikosti ene farme), nove oblike organizacije kmetijske proizvodnje (industrijske farme/agroindustrijska podjetja – prevzela vse faze gospodarjenja, od pridelave do izdelave končnih izdelkov)
agrobusiness → + zmanjšanje tržnega tveganja za vse, ki so vključeni → - izguba samostojnosti

AMERIŠKA INDUSTRIJA

Razvoj industrije zaradi bližine nahajališč premoga in železove rude v Alapačih ter zgojitve prebivalstva v bližini Atlantskega oceana.

manufacturing belt = industrijski pas v Ameriki, na katerega sta bili še sredi 20. stoletja vezani 2/3 ameriške industrijske proizvodnje.